

הורות הומוסקסואלית בישראל - האמביוולנטיות של החברה והממסד כלפי הורות של זוגות הומוסקסואליים בישראל

מוגש במסגרת בחינת גמר בכתב לתואר מוסמך בעבודה סוציאלית

מגישה: מאיה מלכין קלר

1. **מבוא** : רקע לבעיה והגדרת הסוגיה..... עמ' 1

2. **הצגה תיאורטית** : עמ' 2-5

- א. הגדרת מהות הבעיה והיקפה במדינת ישראל
- ב. גורמים הקשורים להיווצרות הבעיה ושימורה
- ג. השוואת משפחות חד מיניות להטרסקסואליות בדגש על התפתחות הילד
- ד. הבדלים מגדריים במשפחות הטרסקסואליות
- ה. הבדלי תפקיד בין מטפל עיקרי למטפל משני במשפחה הטרסקסואלית

3. **הצגת ההשלכות המעשיות של הבעיה** : עמ' 5-7

- א. קשיים הנובעים מהבעיה ברמת המיקרו (פרט ומשפחה)
- ב. קשיים הנובעים מהבעיה ברמת המקרו (חברה וקהילה)

4. **חשיבות הסוגיה לפרקטיקה של עבודה סוציאלית**: עמ' 7-9

- א. סקירת המענים הקיימים כיום בדרום הארץ
 - ב. המלצות לעובדים סוציאליים
- 1) שיפור ובניית מענים בדרום ובישראל
 - 2) זכויות הומוסקסואליים בישראל

5. **סיכום והצגת העמדה האישית** עמ' 9-10

1. מבוא

המשפחה מהווה מוסד חשוב בחייו של הפרט. היא קיימת בצורה כזאת או אחרת בכל החברות האנושיות המוכרות לנו כיום. קשה לתפקד בחברה ללא משפחה, ובדרך כלל נכללים בה אותם אנשים שנפנה אליהם לקבלת תמיכה בשעת הצורך (הרפו ובן-ברוך, 2004). מאז שנות השישים מבנה המשפחה השתנה באופן דרמטי בחברה המערבית המתועשת. שיעור הפוריות ירד, הגיל הממוצע ללידת ילד ראשון עלה, זוגות רבים בוחרים לחיות ביחד מחוץ למוסד הנישואין וישנם זוגות הבוחרים שלא להביא ילדים. לצד זאת התעצם מספרן של משפחות חד הוריות, משפחות בהן לשני ההורים יש קריירה ומשפחות הומו-לסביות (בר יוסף, 1996). הנחת המוצא של מחקרים רבים היא שמשפחה המונה שני הורים לבנים, הטרוסקסואלים ממעמד בינוני היא הסביבה המועדפת לגידול ילדים (Patterson, 1992).

לבני זוג, גברים, הומוסקסואלים¹ המבקשים לגדל ילד ישנן מספר דרכים להקים משפחה. האחת, אימוץ או אומנה. בישראל אבהות הומוסקסואלית בתצורת משפחת אמנה אינה תופעה מוכרת (אבירם, 2011). לאלו שניתנה ההזדמנות לאמץ, לרוב הוצעו ילדים שנחשבים קשים לאימוץ עקב גיל, מוצא אתני, מחלה או נכות. הדרך השנייה, הולדת ילד ביולוגי עם אמא מסוג "פונדקאית" אשר תעבור הפריה עם זרע של אחד מבני הזוג. עם בואו של הילד לעולם, האישה מוותרת על זכויותיה והאב הביולוגי הופך להיות ההורה החוקי היחיד. הילד גדל עם שני האבות ועשוי להיות מאומץ על ידי האב הלא-ביולוגי (Patterson, 1992 ; Patterson & Telingator, 2008). אפשרות נוספת היא על ידי הפריה וגידול ילדים בשיתוף עם אישה אחת או מספר נשים אשר עימן הגברים מעורבים בקשר מיני (Patterson & Chan, 2003). החקיקה בישראל בדבר הורות זו בפרט ובדבר מעמדם המשפטי של הומוסקסואלים עוברת שינויים ומתאימה עצמה לרוח הזמן, וכך גם הפסיקה הנותנת פרשנות לחוקים (האגודה לזכויות האזרח בישראל, 1996).² מצב זה מחייב את בתי המשפט להתייחס למשפחות ההומו-לסביות ולמצוא פתרונות משפטיים לסוגיות השונות בהקשר זה.

בעבודה זו ארצה להציג את הבעיה החברתית של אמביוולנטיות של החברה הישראלית כלפי זוגות הומוסקסואליים אשר רוצים להביא ילדים לעולם, לאמץ, לשמש כאומנה או להשתמש בשירותי פונדקאות. מצד אחד קיימת קבלה ולגיטימיות מסוימת מצד החברה והמשפחה כלפי זוגות הומוסקסואליים עם ילדים. זאת משום שהבאת ילדים לעולם משרתת את ההגמוניה הקיימת בחברה הישראלית לגבי קיום דור ההמשך. בחברה הישראלית/יהודית, ערך המשפחה הוא משמעותי ביותר בחברה הישראלית, ולכן יש נכונות לקבל תצורות חדשות של משפחות, על אף הרצון העיקש לשמר את מבנה המשפחה המסורתית. מצד שני, החברה והממסד מערימה קשיים על זוגות הומוסקסואליים המעוניינים להביא ילדים לעולם, לאמץ או להוות משפחות אומנה. במסגרת עבודה זו, אבקש לבדוק טענה זאת לעומק על ידי הבנת הגורמים הייחודיים הקיימים בחברה הישראלית.

¹ במהלך העבודה אתייחס למונח הומוסקסואליות כנטייה חד-מינית של גברים בלבד.
² <http://www.acri.org.il/he/?p=5471>

2. הצגה תיאורטית:

א. הגדרת מהות הבעיה והיקפה במדינת ישראל

ישראל נחשבת "משפחתית" יותר ממדינות מערב ומזרח אירופה על פי שיעור ילדוה גבוה יחסית, שיעור גירושין נמוך יחסית ומיעוט יחסי של לידות מחוץ לנישואין (פרס וכץ, 1991). למרות תהליכי תיעוש ומודרניזציה המשפחה הישראלית היא יציבה באופן יחסי למצב השורר במדינות אחרות (Lavee & Katz, 2003). כלומר, מצד אחד ישנו לחץ חברתי על הבאת ילדים לעולם, מצד שני קיימת שמרנות.

נושא ההורות של בני אותו מין צבר בשנים האחרונות תאוצה רבה בישראל, כאשר יותר ויותר הומוסקסואלים מבקשים לממש את זכותם להורות. נמצא שבישראל כאחוז אחד מכלל התאים המשפחתיים הם תאים שבהם ההורים הם בני אותו המין (ליבני, 2004). על פי דו"ח עמותת "משפחה חדשה"³, אודות מצב המשפחה בישראל (רוזנבלום ופלג, 2007), כיום מתנהלים כ-18,000 משקי בית, של בני זוג מאותו המין. בלמעלה מאלפיים משקי בית, בני הזוג הן שתי נשים לסביות אשר מגדלות ילדים (25% מקרב הלסביות) וכמה מאות בקרב משקי הבית אשר מגדלים ילדים הינם בני זוג הומוסקסואלים (7% מקרב ההומוסקסואלים). על פי "הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה", נכון לשנת-2008 כ-1,290 זוגות גברים בישראל מקיימים משק בית משותף. מבין משקי הבית המשותפים 130 כוללים ילדים ואילו-1120 לא כוללים ילדים, כאשר לגבי הנותרים חסרה אינפורמציה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2008). כשלוש מאות בני זוג חד מיניים לערך, מעגנים את היחסים שלהם בהסכם כתוב מידי שנה (לבני, 2004). על פי סגל-אנגלצין ועמיתיה (Segal-Engelchin, Erera & Cwikel, 2005), רוב האבות ההומוסקסואליים הפכו לאבות טרם יציאתם מהארון במסגרת יחסים הטרנסקסואלים. עם זאת, ישנה מגמת עליה במספרם של ההופכים לאבות במסגרת נטייתם החד מינית.

ב. גורמים הקשורים להיווצרות הבעיה ושימורה

הממסד והחברה מערימים קשיים על זוגות הומוסקסואליים להביא ילדים לעולם או לגדל אותם. מצב זה יוצר עמדה שמרנית מצד הממסד, אשר מהווה את המצע שממנו נגזרות הדעות של רוב האוכלוסייה, ובדרך זו מביעה את מהותה של הבעיה; שכן, השערה זו, לרוב, מבטאת את הלך הרוח בחברה ונשענת על ההנחה השמרנית, לפיה משפחות הטרנסקסואליות עדיפות בחברה, מתוקף היותן מובילות את החברה לעבר קידמה וחיים טובים יותר. כתוצאה מכך, החברה מתקשה לקבל זוגיות שונה, ובוודאי זוגיות ש"מכפילה" את התא המשפחתי. לדברי פוקו (1996), השיח החדש והמפותח על מין, הצריך חלוקה מחודשת לקטגוריות ולתתי-קטגוריות של זהויות מיניות וקבלה שלהן.

בשנת 2002 נבדקה גישתם של אמריקאים לגבי גלליציה של מערכות יחסים של זוגות הומוסקסואליים. 48% השיבו שגברים הומוסקסואלים ונשים לסביות, לא צריכים להביא ילדים או לאמץ ילדים, ושהילדים לא

³ מתוך דו"ח אתר משפחה חדשה, "משפחות-חד-מיגדריות-חד-מיניות". <http://www.newfamily.org.il/blog/data-statistics/>

יתפתחו "כראוי" עם הורים אלו, זאת למרות שמחקרים הראו שילדים במשפחות לסביות לא חוו בעיות פסיכולוגיות או התפתחויות (Gartrell, Rodas, Deck, Heidi & Banks, 2005). מאידך, זוגות הומוסקסואליים אשר בוחרים לא להביא ילדים לעולם, חשופות ללחצים רבים מצד המשפחה והחברה. כאשר זוג הומוסקסואליים מביא ילדים לעולם, יש במהותו משהו נורמטיבי, יש "דור המשך" לסבים ולסבתות. בנוסף לכך, גם בקרב חברות וחברים הטרוסקסואלים או הומוסקסואליים, יש זוגות רבים שכבר הפכו למשפחה עם ילדים.

ג. השוואת משפחות חד מיניות להטרוסקסואליות בדגש על התפתחות הילד:

תיאוריות של פסיכולוגיה התפתחותית הדגישו באופן מסורתי את התרומות הן של האמהות והן של האבות להתפתחות הבריאה של ילדים. הגישה הפסיכואנליטית ותיאוריות למידה חברתית הדגישו את החשיבות שלילד יהיה אב הטרוסקסואלי ואם הטרוסקסואלית (Patterson, 1992; Bronfenbrenner, 1961). גישות נאו קונסרבטיביות מחזיקות בדעה כי אבות הם גורם חיוני בהתפתחות חיובית של הילד, ושאבהות אחראית תתרחש בסביבה של נישואים הטרוסקסואלים. עם זאת, ממצאים אמפיריים מצביעים על כיוון מנוגד, כך למשל, נמצא שהתפתחות תקינה של הילד ואבהות אחראית יכולות להתרחש במגוון רחב של מבנים משפחתיים, ביניהם משפחות חד מיניות (Auerbach & Louise, 1999). מחקרי אורך שבחנו השפעות בבגרות מצאו כי אין הבדל מובהק בדימוי עצמי, חרדה, ציונים בבית ספר, בעיות בבית ספר, יחסי משפחה כמו חום הורי וטיפול הורי בילד, בתחום הרומנטי, ביחסים עם בני הגיל השווים ובהתמכרויות (Telingator & Patterson, 2008). בנוסף גם התפתחות מגדרית, העדפה מינית, תפיסה עצמית, שליטה, שיפוט מוסרי ואינטליגנציה, נמצאו בתחום הנורמה (Patterson, 1992). על אף הדמיון בהתפתחות הילדים בין המבנים המשפחתיים השונים נמצאו מספר מאפיינים חיוביים הייחודיים להורות חד-מינית. כך למשל, נמצא שבמשפחות חד-מיניות הושם פחות דגש על תפקידים מגדריים, דבר שקיבל ביטוי בלבוש, פעילויות ושיחות תעסוקתיות פחות מגדריות בקרב הילדים. בנוסף, בני היו פחות אגרסיביים לעומת ילדים משני המינים ממשפחות הטרוסקסואליות (Gartrell et al., 2005). הורים רבים ממשפחות חד מיניות ציינו יתרונות לנטייתם המינית כגון הקלה על ילדיהם לקבל את מיניותם, סובלנות ואמפתיה גבוהה לאחרים, וכן חשיפה מוגברת לנקודות מבט שונות (Patterson, 1992). אף על פי כן, Gartrell ושותפיה (2005) מצאו שמיעוט מקרב הילדים להורים חד מיניים חשופים לדעות קדומות כלפיי הנטייה המינית של הוריהם אך אין עדויות מובהקות להשפעתן של חוויות אלו על הסתגלות הילדים. בסקר שנערך בארצות-הברית, מורים תיארו ילדים ממשפחות חד מיניות כסובלים יותר מבעיות חברתיות, אך עם זאת, יותר בטוחים בעצמם, בוגרים וסובלניים.

ד. הבדלים מגדירים במשפחות הטרוסקסואליות:

Bowlby (1988) ראה באבות דמות משחק שהילד רוכש בה אמון או דמות התקשרות חלופית, כלומר הוא התייחס אל האב כדמות התקשרות משנית בחשיבותה בהשוואה לאם. בנוגע להבדלים מגדריים בזמינות רגשית, Lovas (2005) מצאה כי אינטראקציה אם-ילד קיבלה בכל מדדי ה-*EA* (Emotional availability - Biringen, 2005) ציונים גבוהים יותר מאשר אינטראקציה אב-ילד. אמהות רגישות יותר, מעניקות הבנייה טובה יותר, פחות חודרניות ופחות עוינות בהשוואה לאבות. בנוסף, הילד קיבל ציונים גבוהים יותר במדדי התגובתיות והעירוב באינטראקציה עם האם, מאשר באינטראקציה עם האב. גישה מאוחרת יותר המיוצגת על ידי חוקרים ניאוו-קונסרבטיבים הציעו שהאב חיוני לחיי המשפחה ושבעיות רבות בילדות קשורות למחסור בדמות אב בחיי הילד. הפרדיגמה האסנציאליסטית (*The Essentialist Paradigm*) מגדירה אמהות ואבהות כתפקיד חברתי שאינו ניתן לשינוי. גישה זו מניחה כי הבדלים ביולוגיים בין המינים מכוננים הבדלים בהורות. חווית ההיריון יוצרת אצל האם דחף חזק ואינסטינקטואלי לטפל בילדה אך אצל גברים דחף זה אינו קיים. מכיוון שתרומת האב לרבייה מוגבלת לרגע ההזדווגות, הורות פעילה ועקבית תהיה קשה עבורו. הדרך להבטיח את נכונות האב לדאוג ולפרנס את ילדיו, היא במסגרת מבנה חברתי שמבטיח לאב כי הילד אכן שלו. ודאות זו מתאפשרת רק במשפחה הגרעינית המסורתית, דהיינו, מוסד הנישואין. ללא מוסד זה, גברים עשויים להכניס מספר רב של נשים להריון וזאת מבלי לדאוג לילדיהם השונים (Auerbach & Louise, 1999).

ממצאים אמפיריים עולה כי בהתאם לרקע התיאורטי קיימים הבדלים מגדריים רבים בין ההורים. כך למשל נמצא כי אמהות משתמשות יותר בתקשורת מילולית עם ילדיהן (Harrison, Migill-Evans & Sadoway, 2001), לרוב הן יותר ישירות ודורשניות, יותר אסרטיביות ודומיננטיות במשימות טיפול שגרתיות כמו רחיצה והאכלה, וכן הן מבלות יותר זמן באינטראקציה עם ילדיהן בטיפול לעומת זאת, אבות מבלים יותר זמן באינטראקציות משחק (Camparo, Christensen, Gonzalez, 1992), משחקם יותר פיזי ומגרה חושית בהשוואה למשחקים הקונבנציונאליים שאמהות משחקות (Volling, McElwain, Notaro, Herrera, 2002) וכן הם ממוקדים יותר בביצוע המטרה (משחק, סיפור) (Conner, Knight, & Cross, 1997) (Harrison et al., 2001). בנוסף, נמצא שאבות הם יותר חודרניים ומפריעים במשחקי צעצוע של תינוקם, והם פחות תגובתיים לרמזים המראים על עניין (Volling et al., 2002).

ה. הבדלי תפקיד (מטפל עיקרי לעומת משני) במשפחה הטרוסקסואלית:

במרבית התרבויות אמהות מספקות את רוב הטיפול הפיזי ואחריות על בריאות הילד, בעוד שהאחריות העיקרית של האב היא לספק את המשאבים להם המשפחה זקוקה, לפיכך האב בהכרח פחות מעורב בגידול

התינוק Grossmann, Grossmann, Fremmer-Bombik, Kindler, Scheuerer- Englisch, & Zimmermann, (2002). יחד עם זאת, כיום ידוע שישנם אבות המספקים טיפול עיקרי לילדיהם, כגון האכלה והחתלה, בעוד האמהות עובדות (Appelbaum, 2000). בהתאם לכך, ישנן תיאוריות השמות דגש על תפקיד המטפל העיקרי ולא על מגדרו של המטפל. לדוגמה, תיאוריית ההתקשרות (Bowlby, 1978 ; Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978), שמה דגש על חשיבות התפקיד של רגישות הורית ביצירת מערכות יחסים בטוחות, אבל לא מדגישה את חשיבותו של מבנה משפחתי מסוים. כלומר, תיאוריה זו מתמקדת בפונקציונאליות המשפחה ולא במבנה שלה. ואכן, Telingator & Patterson (2008), מצאו במחקרם שמין הפרטנר של ההורה נמצא פחות קשור להסתגלות הילד מאשר איכות היחסים במשפחה .

הפרדיגמה האסנציאליסטית טוענת כי אמהות הן מטפלות "טבעיות" יותר מאבות. ואולם, בשנת 1987 Randal & Lamb (1987), דיווחו שבמחקר על הורים לתינוקות שזה עתה נולדו לא נמצאו הבדלים בהתנהגות ההורית, כלומר לא אמהות ולא אבות היו הורים "טבעיים". מכיוון שאמהות נוטות לבלות זמן רב יותר עם התינוק מאשר האב, הן מכירות את ילדיהן טוב יותר, הופכות לרגישות יותר לצרכיו ולרמזים שהוא יוצר. מסיבה זו בלבד, במחקר המשך שנה לאחר מכן אמהות נראו מוכשרות יותר בטיפול בילד מאשר האבות. בהתאם לכך, מחקר מאוחר יותר הראה כי כאשר האבות לוקחים את תפקיד המטפל העיקרי הם מוכשרים ורגישים בטיפול בילד כמו אמהות ושתינוקות יכולים להתקשר לאבות באותה מידה שהם יכולים להתקשר לאמהות.

מחקרים רבים מצאו קשר בין איכות האבהות לזמן שהושקע בטיפול בילד, למשל נמצא שאבות עם מקצוע יוקרתי שדורש זמן והשקעה רגשית ניכרת נמצאו פחות נגישים ומעורבים מאבות שעסקו במקצוע פחות דורשני. עוד נמצא כי רמות המעורבות של אבות בפעילויות טיפוליות משקפות את אופי ההעסקה של האב. אבות שעבדו פחות שעות ושמשכורתם היוותה אחוז נמוך יותר בהכנסה המשפחתית בילו יותר זמן בפעילויות טיפוליות (Appelbaum et al., 2000). יתרה מזאת, קיימות עדויות לכך שתגובתיות מותאמת עולה ביחס לכמות הזמן המושקעת בטיפול ישיר בילד. כך למשל, עולה ממחקר על אבות משבט הפיגמי בקונגו שהראה כי האבות מבליים פי חמש יותר זמן עם ילדיהם בטיפול ישיר מאשר אבות מערביים, דבר שיוצר יחסים חמים ומותאמים יותר בין האב והתינוק. מעניין לראות כי הגירוי הפיזי במשחק בין האב והילד, אשר מהווה מאפיין חשוב באינטראקציה בין אב-ילד במערב בהשוואה לאינטראקציה אב-ילד, לא התרחש כלל (Lovas, 2005).

3. הצגת ההשלכות המעשיות של הבעיה

א. קשיים הנובעים מהבעיה ברמת המיקרו (פרט ומשפחה)

קיימים קשיים רבים עבור זוגות הומוסקסואליים אשר בוחרים באפשרות הילודה. ישנם לחצים רבים המופנים מצד החברה והמשפחה כלפי יחידים בפרט וזוגות ככלל, הבוחרים לא להביא ילדים לעולם. כפי שכבר הדגמתי, בדת היהודית מושם דגש רב על ילודה ופוריות, הנקשרים עם הגשמה עצמית עבור האינדיבידואל. הדגם הנפוץ

בחברה הוא של זוג דו מיני בוגר, הנמצא בקשר קבוע, מקיים יחסי מין, מביא ילדים, מגדל אותם וחי עימם ביחידה מרחבית משותפת, שהיום היינו מכנים אותה "משק בית". אחת מהנחות הסוציולוגיה הקלאסית הייתה שהמשפחה מהווה אבן יסוד אוניברסאלית והכרחית לכל חברה אנושית (בר יוסף, 1996). בניגוד לכך, זוג הומוסקסואליים אשר בוחרים שלא להביא ילדים לעולם או לאמץ, נחשפים לביקורת חברתית ניכרת, במיוחד בישראל, הנחשבת לחברה שמרנית, בכל מה שקשור לערכי המשפחה, "אפשר לטעון שקיימת הורות כפויה⁴ ושבישראל מתעצבת זהותנו מתוך ציפייה שנהיה הורים. כלומר, הורות היא ברירת מחדל תרבותית, שלאורה וכלפיה בני האדם מתנהלים, מפעילים את בחירותיהם ומשתפים פעולה מרצון עם המדינה ועם מנגנוניה הלכה למעשה ומתוך צייתנות פנימית" (דונת, 2011, עמ' 23).

זוגות חד מיניים מייחסים משמעות רבה לתגובת המשפחה, הנחשבת כמערכת התמיכה החשובה ביותר עבור ההומוסקסואלים. השפעת המשפחה על האינדיבידואל המגדיר עצמו כהומוסקסואל, נמשכת במהלך החיים ומהווה מקור ייחוס בהגדרתו העצמית של הומוסקסואל כבן זוג, כהורה וכבעל משפחה (אורן, 2007). כל הורה מפתח מערכת ציפיות עבור ילדו, אשר מעוגנת בתפישת העולם שלו, בתרבות שממנה בא ובסביבה שבה גדל וחי. בהתאם לתפיסה ההטרסקסואלית הרווחת, אין זה מפתיע שכמעט כל הורה מניח באופן אוטומטי כי ילדיו הם הטרסקסואלים. כאשר הורים מגלים כי ילדיהם הינו הומוסקסואל, ההורים כואבים על המחשבה שילדיהם נידונו לחיים מורכבים, לדחייה חברתית, לתחושות זרות, להיות מיעוט. ישנו כאב על הקושי בהקמת התא המשפחתי, הסבל, הכאב וישנה ההומופוביה. הנושא של האיום על המשכיות מאוד משמעותי, והמחשבה של הורה שאולי בנו לא יביא לו נכדים מתסכל מאוד. (ספיר, 2006). למרות זאת, כאשר הורים מתוודעים כי ילדם ההומוסקסואל עומד להביא 'דור המשך', פעמים רבות ההורים מתקשים לקבל ולהכיר באבהותם, לאור התפיסות החברתיות הרווחות (כהן- ארקין, 2011). מאידך, יש באבהותם משהו נורמטיבי, יש 'דור המשך'. והרי בדור המשך יש גם משום המשך גנטי, ביולוגי, ערכי של הסבים והסבתות. בנוסף לכך, גם בקרב חברות וחברים הטרסקסואלים או לסביות או הומוסקסואליים, יש זוגות רבים שכבר הפכו למשפחה עם ילדים. כאשר יוזמים מפגשים חברתיים של זוגות חברים עם ילדים, זוג ללא ילדים הוא "השונה".

ב. קשיים הנובעים מהבעיה ברמת המקרו (חברה וקהילה)

למרות תהליכי מודרניזציה המתרחשים בעולם, המשפחה הישראלית מפגינה יציבות יחסית למדינות אחרות (Lavee & Katz, 2003), זאת כנראה בשל סיבות דמוגרפיות, ביטחוניות/ צבאיות, דתיות וערכיות שטבועות בחברה הישראלית ומשמרות את מוסד המשפחה כאחד המוסדות החשובים ביותר להמשך קיומה של הישראלית. ישראל כמדינה וכקהילה רואה ערך חשוב במוסד המשפחה והוא חיוני לקיומה. זוגות אשר בוחרים לא להביא ילדים, בין אם הם זוגות הטרסקסואלים או זוגות הומוסקסואליים, מערערים בבחירתם את מוסד המשפחה, ואת תפקידו הפונקציונאלי בכל חברה, ובחברה הישראלית בפרט.

⁴ דונת עושה שימוש במילה "כפויה" לאחר שהיא מציגה את עמדתה של אדריאן רייץ' בנושא. הכפייה ההטרסקסואלית מורגשת הן בזוגיות שסוטה מהנורמה, והן בתא משפחתי שסוטה מהנורמה ומקיים משפחה ללא ילדים.

לזכותם של הומוסקסואלים ולסביות להיות הורים היבטים אחדים: הזכות להמשיך ולגדל ילדים מקשרים קודמים; זכות גישה שווה לטיפולי פוריות ולטכניקות הולדה מתקדמות; הזכות לאמץ; הזכות להכרה בהורות משותפת לילדים שנולדו במסגרת הקשר הזוגי (האגודה לזכויות האזרח בישראל, 1996)⁵. למרות זאת, ישנן מספר בעיות; (1) הכרה בהורות משותפת – אין כיום הכרה משפטית בהורות משותפת של בני זוג מאותו מין על ילדים, כגון במקרה של ילד שנולד מתרומת זרע במסגרת קשר זוגי לסבי. הדרך היחידה לזכות בהכרה משפטית מלאה בהורות משותפת היא על ידי אימוץ, אולם חוק אימוץ ילדים מאפשר רק לבן זוג נשוי לאמץ את ילדו של בן זוג (למשל, מבן זוג קודם שנפטר). לעומת זאת, יתכן שניתן יהיה לקבל צו לאפטרופסות משותפת של בני הזוג לילד, אולם אין תקדימים משפטיים לכך. מכל מקום, גם צו אפטרופסות לא יקנה את מלוא הזכויות והחובות המשפטיות הקיימות ברגיל בין הורים לילדיהם. (2) אימוץ – חוק האימוץ אינו מאפשר ליחידים, או זוגות שאינם נשואים, לאמץ בארץ, אלא במקרים שלא ניתן למצוא לילדים משפחות מאמצות אחרות. בדומה לכך, קיים גם החוק האוסר על הומוסקסואלים לאמץ ילדים והאפשרות לאמץ ילדים מחו"ל גם היא מורכבת ביותר. (3) פונדקאות – לפי חוק הסכמים לנשיאת עוברים, שהתקבל בכנסת במארכ 1996, רק בני זוג נשואים יכולים להתקשר עם אם נושאת בהסכם פונדקאות. (4) 'הורות משותפת' (hetro- gay), הינה מושג חדש יחסית המגדיר מערכת יחסים עניינית בין גבר ואישה, שאינם בני-זוג ואינם מנהלים משק בית משותף, אך החליטו להיות יחד הורים ביולוגיים לילד משותף. הסטאטוס של הורה בהורות כזאת נוצר מתוך החלטה מודעת ומתוכננת מראש, כאשר שני ההורים הביולוגיים, לעיתים בשיתוף של בני-זוגם, נוטלים על עצמם את האחריות ההורית המלאה על ילדם המשותף (רוזנבלום, כהן- סטאו, טלנקר וישר- רוזנאי, 2010). מודל הורות זה מתבסס על הסכם משפטי בין האב והאם הביולוגיים, ונסמך לרוב על הסכמי משמורת בדומה למצבי גירושין. מבחינה מעשית, לאחר הולדת הילד מתקיימים שני בתים משמעותיים עבורו. כל בית מתפקד בנפרד ברמה היומיומית השוטפת, ומבחינה מעשית בכל אחד מהבתים יש לילד חדר (כהן- ארקין, 2005; 2011; Segal- Engelchin et al.).

4. חשיבות הסוגיה לפרקטיקה של עבודה סוציאלית:

א. סקירת המענים הקיימים כיום בדרום הארץ

במרכז הארץ יש מענים רבים לאוכלוסיית ההומוסקסואליים כמו להט"ב, "הבית הפתוח בירושלים לגאווה ולסובלנות", עמותת "משפחה חדשה" וקבוצות להומוסקסואליים דתיים ואורתודוכסים. לעומת זאת בדרום הארץ יש מעט מענים. אחד המענים הינו קבוצת סגו"ל (סטודנטים גאים ולסביות)- הקבוצה הוקמה בשנת 1995 על ידי סטודנטים ואקדמאיים מאוניברסיטת בן גוריון, ופעלה בין כותלי האוניברסיטה, כחלק מאגודת

⁵ <http://www.acri.org.il/he/?p=5471#fn10>

הסטודנטים. המפגשים בסגור"ל התנהלו באופן קבוצתי והיו מעורבים- הומואים ולסביות יחד, וכללו: היכרות, שיחות, פעילויות, בילויים, תמיכה ומענה שיצרו סולידאריות בקרב חברי קהילת הלהט"ב.

בשנת 2000 הוקם סניף באר שבע והדרום של אגודת הלהט"ב⁶ בעיר העתיקה בבאר שבע. הסניף הוקם על ידי חברות וחברים וותיקים מקבוצת סגור"ל. "תל אביב תמיד נראתה קסומה במה שהיא מציעה ללהט"בים, הרעיון בהקמת הסניף נועד לתת מענה לחברי קהילה וכאלה שמתלבטים/ות, בדרום ובאר שבע בפרט. בנוסף הסניף פועל בכדי להביא לחינוך לסובלנות בעיר ובסביבתה על מנת ליצור מקום שאפשר לחיות בו בחופשיות"⁷ (אגודת ההומואים, הלסביות, הביסקסואלים והטראנסג'נדרס בישראל, 2013). בסניף פועלות כמה קבוצות. מטרת הקבוצות היא להעניק אוזן קשבת לחברי הקבוצה בנושאים של זהות ונטייה מינית, ארון ויציאה מהארון, משפחה, ילדים, חברים, עבודה, לימודים וכל תחום אחר הרלוונטי להתמודדות עם הנטייה המינית. בין השנים 2001 ל-2003, פעלה בסניף קבוצת קריאה ודיון בטקסטים בלימודים הומו-לסביים ובתיאוריה קווירית. הקבוצה הייתה פתוחה לכל המינים והמגדרים, ועסקה בין היתר, בשאלות ובנושאים הרלוונטיים לזהות המינית. בשנת 2007 חודשה פעילותה של קבוצת הקריאה והיא מתקיימת עד היום באוניברסיטת בן גוריון בנגב. החברים שחידשו את הקבוצה, ביקשו להתרכז בפן האקדמי ובאוכלוסיה הסטודנטית, ולכן מיקומה היה באוניברסיטה.

ב. המלצות לעובדים סוציאליים

1) שיפור ובניית מענים בדרום ובישראל

כאשר בוחנים את המענים המוצעים באזור הדרום לאוכלוסיית ההומוסקסואליים, ניתן להבחין בבירור כי הארגונים והפעילויות הקיימים כיום הם כתוצאה מיוזמה של האוכלוסייה עצמה. כלומר, אין מנגנון חברתי או ממשלתי שיזם את הפעילות כמו למשל אגף הרווחה בעיריית ב"ש. האוכלוסייה עצמה הבחינה כי היא זקוקה למסגרת חברתית שתענה על הצרכים הייחודיים שלה. כאשר מדובר בנושאים שאינם חלק מההגמוניה ואינם מהווים את הנורמה בחברה, קיים צורך חזק יותר לתת מענה חברתי בכדי ליצור בטחון, הזדהות ואמפתיה, ובכדי להתקבל יותר בחברה הכללית.

ניכר כי רוב הארגונים עבור אוכלוסיית הלהט"ב באזור הדרום הוקמו ופעלו במסגרת האוניברסיטה. אני תוהה איזו מסגרת קיימת עבור אוכלוסיית ההומוסקסואלים בדרום שאין להן קשר ישיר ללימודים אקדמאים. למרות שיש נגישות לכלל אוכלוסיית ההומוסקסואלים להגיע למפגשים, לא ברור האם אותם גברים שאינם אקדמאיים יצליחו להתמיד ולהגיע למפגשים בהם רוב חברי הקבוצה הם אנשי אקדמיה. בנוסף לכך, אין בדרום מרכזים לקהילה ההומוסקסואלית אשר החליטו להביא ילדים לעולם בדומה לתכנית "אם לאם", עבור אמהות טריות. קיום קבוצה כזאת לא משרתת את מנגנון הפיקוח של החברה אשר מעוניין שזוגות הטרנסקסואלים בלבד יעמידו דור המשך לחברה, ולכן סביר שלא יינתנו תקציבים או תמיכה מצד גופים ממשלתיים וציבוריים. למשל,

⁶ ההומואים, הלסביות, הביסקסואלים והטראנסג'נדרס

⁷ <http://glbt.org.il/he/branches/articles.php?articleID=447>

לאחרונה, הרב הראשי לצרפת, הרב זיל ברנהיים, הציג את עמדותיו כנגד הורות חד מינית, ולא דווקא מהפך ההלכתי אלא מהפך המוסרי, בפני ועדה ממשלתית האחראית לחקיקה בנושא (כמוך, 2013).⁸

לכן אני מציעה הקמת פורום וארגון לגברים הומוסקסואליים אשר מחפשים בני/ בנות זוג להורות משותפת באזור הדרום.⁹ סביר להניח ששחקנים ממוסדות פוליטיים/ דתיים ינסו להכשיל מהלך זה מפני שלטענתם הוא אינו מוסרי או רלוונטי. מהלך זה אינו מקדם את מבנה המשפחה ההטרוסקסואלי המסורתי.

2) זכויות הומוסקסואליים בישראל

לפי האגודה לזכויות האזרח בישראל, "הזכות לשוויון כוללת את הזכות שלא להיות מופלה מחמת נטייה מינית: הגנה מפני פגיעה בכבודו וזכויותיו של אדם בשל נטייתו המינית, וחירות ליצור קשרים רגשיים ומיניים ולהקים משפחה, ללא הפליה בשל מינם של בני הזוג, ותוך קבלת אותה הגנה ותמיכה חברתית שמקבלות משפחות הטרוסקסואליות" (האגודה לזכויות האזרח בישראל, 1996).¹⁰ בשנים האחרונות חל שיפור ניכר ביחסם של החוק והחברה בישראל להומוסקסואלים ולסביות, אולם עדיין מוטבעת על קבוצה זו סטיגמה חברתית שלילית, המוצאת ביטוי במגעים עם הרשויות ובהתבטאויות של אישי ציבור. ככלל, מבחינת היחס להומוסקסואלים ולסביות, ישראל מתקדמת בהשוואה למדינות אחרות. למרות זאת, רצוי שעובדים סוציאליים וקובעי מדיניות בישראל יפעלו להשוואת מעמדם של בני זוג מאותו מין למעמדם של זוגות הטרוסקסואלים, ולהכיר משפטית באפשרות של הורות חד מינית, משותפת. ראוי לזכור כי הפך החוקי-משפטי משפיע ומושפע עמוקות מהפך החברתי. שהרי נורמות חברתיות במידה רבה קובעות מה מותר ומה אסור, מה ראוי ומה פחות ראוי. יש חשיבות לשמר ערנות לעמדות חברתיות כלפי הומוסקסואליות והורות הומוסקסואלית, מאחר שגישות אלה משפיעות בהמשך על החקיקה באשר לאוכלוסייה ההומוסקסואלית. בדומה לכך, יש לפעול לזכויות שוות בנוגע לאימוץ ופונדקאות. מסיבות חברתיות ותרבותיות, בישראל ניתנת חשיבות רבה לפיריון ולהבאת ילדים לעולם. תפישות אלו מעודדות את תופעת טיפולי הפוריות, מה שמעלה על סדר היום את נושא הילודה של זוגות הומואים ולסביות בארצנו, יותר מאשר במדינות אחרות (אבירם, 2011). בנוסף לכך, יש לפעול למען שוויון זכויות להורות הומוסקסואלית במסגרת משפחות אומנה. יש ילדים רבים הזקוקים לבית, וזוג הומוסקסואליים עשויים לספק בית חם והורת מיטיבה.

5. סיכום והצגת העמדה האישית:

בעבודה זו, ניסיתי לבחון משפחות לא הטרוסקסואליות ואת מידת הלגיטימיות שלהן בחברה הטרוסקסואלית. הסטיגמה שיש כלפי מודלים של משפחות שונות, מתחזקת כאשר מדובר בתא משפחתי המורכב משני גברים. הקושי לקבל זוגיות זו באופן רציני ושווה לזוגיות הטרוסקסואלית, כרוך במחשבה שזוגיות זו איננה טבעית, סוטה מהנורמה ואף אסורה. גישות אלה מתקבלות באמצעות שיגרה שהיא חלק מהבניה חברתית, אשר לפיה

⁸ כמוך, אתר עמותת הומואים דתיים אורתודוקסיים <http://www.kamoha.org.il/?p=12415>

⁹ קיימות קבוצות והתארגנויות כאלה במרכז הארץ, אך לא בדרום.

¹⁰ <http://www.acri.org.il/he/?p=5471>

קיים מודל ברור מאד לזוגיות ומשפחה, כשם שקיימים תפקידים ברורים לגברים ונשים בחברה. למרות זאת, הבניה חברתית זו, אשר מתקבלת בהתאם למבנה ההטרסקסואלי, נחלשת אל מול המציאות שבה אנו חיים. במהלך עבודה זו ניסיתי להדגים את האמביוולנטיות שהחברה הישראלית מפגינה לגבי זוגות הומוסקסואליים אשר מעוניינים להיות הורים. לדעתי, החברה הישראלית נקרעת בין הרצון שלה לראות דור המשך ולעודד ילודה לבין עמדות שמרניות לגבי זוגות חד מיניים, ובמיוחד לגבי זוג גברים אשר רוצים להיות הורים.

באופן אישי, אני מרגישה שבגלל פעילותם של מנגנוני פיקוח חברתיים שדנתי עליהם במהלך העבודה, אין קבלה אמיתית מצד החברה כלפי בחירה של זוגות הומוסקסואליים להבאת ילדים לעולם, מפני שהיא מאיימת על המשך קיומה של החברה המסורתית-יהודית. מחד גיסא, זוג הומוסקסואליים עם ילדים עונה על הצרכים הפונקציונאליים והחברתיים של המשך קיומה של החברה על ידי הבאת דור המשך. גברים אשר יבחרו שלא להביא ילדים לעולם, עשויים להיות חשופים לביקורת תמידית מצד החברה ומשפחתן. בנוסף לכך, הם עשויים להפסיד בני או בנות זוג פוטנציאליים שלא שותפים לדעתם. החברה הישראלית, אשר מוכרת כיום כחברה אינדיבידואליסטית ברוב התחומי החיים, מושפעת מתהליכים גלובליזציה ומודרניזציה. מאידך גיסא, בתחום המשפחתי, ישראל עדיין נחשבת לחברה קולקטיביסטית. המוסדות המפקחים על הבאת ילדים לעולם כמו משרד הרווחה ומשרד הבריאות, מקשים מאוד על זוגות הומוסקסואליים להביא ילדים לעולם, כמו למשל שימוש בשירותי פונדקאית או אימוץ.

מן הסקירה הספרותית שערכתי בשלבי ההכנה של עבודה זו, נוכחתי לדעת שאין ראיות לכך שההתפתחות הפסיכו-חברתית של ילדים להורים חד-מיניים הינה פחות טובה בשום מובן, ביחס לאלו של הורים הטרסקסואליים. סביבות ביתיות שסופקו על ידי הורים הומוסקסואליים ולסביות הן שוות לאלו שמספקים הורים הטרסקסואלים על מנת לתמוך ולאפשר לילדים צמיחה פסיכו- חברתית תקינה (Patterson, 1992). לדעתי אין הצדקה לשלול מהורים הומוסקסואליים זכויות ואחריות על גידול ילדים, רק על בסיס האוריינטציה המינית שלהם. משפחה הומוסקסואלית יכולה בהחלט לגדל ילד בריא נפשית ופיזית, ולקבל ציונים גבוהים בזמינות רגשית, המצביעים על הורות מיטיבה. אני חוששת כי גם כיום, זוגות הומוסקסואליים רבים אשר יבחרו להביא ילדים לעולם או לאמץ עשויים לוותר על בחירה זו מסיבות כלכליות או על מנת לא לשאת במחיר חברתי שמביאה עימה חריגה מהנורמה. הכנת עבודה זו חיזקה עבורי את התחושה כי על עובדים סוציאליים לפעול למען לגליזציה של אומנה על ידי זוגות הומוסקסואליים, אימוץ בארץ ובחוו"ל והרשאה לשימוש בשירותי פונדקאות בארץ. בנוסף, יש לפעול למען זכויות שוות של נישואין של בני זוג חד מיניים על מנת לאפשר חברה ישראלית שבה כל האזרחים שווים בעיני החוק. לטעמי למשפחה ולחברה יש יכולת אדירה להקל על קבוצות מיעוט בחברה ולחדול למקם אותן בשוליים.

ביבליוגרפיה

1. אורן, א. (2007). הבנייתה של משפחה הומוסקסואלית במודל 'הורות משותפת' עם אישה: הניעות בין האישי, הזוגי והמשפחתי. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך", בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.
2. אבירם, א. (2011). הורות אחרת? על הדומה והשונה בהורות חד-מינית. פסיכולוגיה עברית, אוחר מתוך: <http://www.hebpsy.net/articles.asp?id=2550>
3. בר יוסף, ר. (1996). סוציולוגיה של המשפחה לאור שינויים חברתיים וחידושים ביוטכנולוגיים. מגמות לח. (1), 5-29.
4. דונת, א. (2011). ממני והלאה: הבחירה בחיים בלי ילדים בישראל. תל אביב: ידיעות אחרונות.
5. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2008. שנתון סטטיסטי לישראל 2008. אוחר בתאריך 20.7.13 מתוך <http://www.cbs.gov.il/reader>
6. הרפז, י., בן-ברוך ד., (2004). עבודה ומשפחה בישראל: 20 שנות מחקר. משאבי אנוש, 6-195, מרץ-אפריל.
7. כהן- ארקין, א. (2011). אבהות הומוסקסואלית: משמעות הבחירה במודל-ההורי עבור גברים הומוסקסואלים החיים בזוגיות. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך", בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן- גוריון בנגב.
8. ליבני, ט. (2004). הורות בדרך לא סלולה: אימהות לסבית בחברה הישראלית. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך", בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.
9. ספיר, ע. (2006). להיות הורים לילדים הומואים ולסביות. פסיכולוגיה עברית. אוחר בתאריך 30.7.13 מתוך <http://www.hebpsy.net/community.asp?id=35&cat=article&articleid=1057>
10. פוקו, מ. (1996). תולדות המיניות 1: הרצון לדעת. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
11. פרס, י. וכץ, ר. (1991). המשפחה בישראל: שינוי והמשכיות. בתוך: שמגר-הנדלמן, ל., ובר-יוסף, ר. (עורכות). משפחות בישראל. ירושלים: אקדמון.
12. רוזנבלום, א., כהן-סטאו, ד., טלנקר, ג. וישר-רוזנאי, א. (2010). הורות זו זכות: מדריך לבניית הורות. סדרת מדריכי ארגון משפחה חדשה, 19-22, 26.

13. Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

14. Appelbaum, M., Belsky, J., Booth, C., Bradley, R., Brownell, C., Burchinal, M., Caldera, Y., Caldwell, B., Campbell, S., Clarke-Stewart, A., Cox, M., Friedman, S., Huston, A., Knoke, B., Marshall, N., Tresch- Owen, M., Phillips, D., Pianta, R., Spieker, S., Stright, A., Vandell, D.L.(2000). Factors associated with fathers caregiving activities and sensitivity with young children. *Journal Of Family Psychology*, 14, 200-219.
15. Auerbach, C.F., Louise, B.S., (1999). Deconstructing the essential father. *American Psychologist*, 54, 397-407.
16. Biringen, Z. (2005). Training and reliability issues with the Emotional Availability scale, *Infant Mental Health*, 26, 404-405.
17. Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. Tavistock professional book.
18. Bronfenbrenner , U. (1961). The Changing American Child. *Merrill-Palmer Quarterly*, 7, 2.
19. Camparo, L., Christensen, A., Gonzalez, L.S. (1992). Mothers and fathers interacting in dyads and triads with normal and hyperactive sons. *Developmental Psychology*, 28 (3), 500-509.
20. Randal, D. & Lamb, M.E. (2003). *Conceptualizing and Measuring Father Involvement*. London: Routledge.
21. Gartrell, N., Rodas, C., Deck, A., Heidi, P., & Banks, A. (2005). The national lesbian family study: 4. Interviews with the 10- year old children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75(4), 518-524.
22. Goldberg, A. E.; Smith, J.Z., & Kashy, D.A. (2010). Stigma, social context, and mental health: Lesbian and gay couples across the transition to adoptive parenthood. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 221-232.
23. Grossmann K., Grossmann K. E., Fremmer-Bombik E., Kindler H., Scheuerer- Englisch H., & Zimmermann P. (2002). The uniqueness of the child-father attachment relationship: Father's sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Develpment*, 11(3), 307-331

24. Harrison, M. J., Magill- Evans, j., & Sadoway, D.(2001). Scores on the nursing child assessment teaching scale for father- toddler dyads. *Public Health Nursing, 18(2)*, 94-100.
25. Lavee, Y., & Katz, R. (2003). The family in Israel: Between tradition and modernity. *Marriage and Family Review, 35*, 193-217.
26. Lovas, G..S., (2005). Gender and patterns of emotional availability in mother-toddler and father-toddler dyads. *Infant Mental Health Journal, 26(4)*, 327-353.
27. Patterson, C. J. (1992). Children of lesbian and gay parents. *Child Development, 63*, 1025-1042.
28. Patterson, C.J., & Chan, R.W. (2003). Gay fathers. In Lamb, M. E. (Ed), *The role of the father in child development*. Fourth Edition (pp. 397-416). New York: John Wiley & Sons, Inc.
29. Segal-Engelchin, D., Erera, P., & Cwikel, J. (2005). The hetero-gay family: An emergent family configuration. *Journal of GLBT Family Studies, 1(3)*, 85-104.
30. Telingator, C.J., & Patterson, C. (2008). Children and adolescents of lesbian and gay parents. *Journal Of The American Academy Of Child & Adolescent Psychiatry. 47(12)*, 1364-1368.
31. Volling, B.E., McElwain, N.L., Notaro, P.C., & Herrera, C. (2002). Parents emotional availability and infant emotional competence: predictors of parent- infant attachment and emerging self-regulation. *Journal of Family Psychology, 16(4)*, 447-465.

אתרי אינטרנט

1. אגודת ההומואים, הלסביות, הביסקסואלים והטראנסגינדרס בישראל, סניף באר שבע. אוחר בתאריך <http://sites.google.com/site/agudabeersheva> 31.7.13
2. האגודה לזכויות האזרח בישראל (1996). זכויות האדם בישראל – תמונת מצב. פרק זכויות הומוסקסואלים ולסביות. אוחר בתאריך 30.7.13 מתוך אתר <http://www.acri.org.il/he/?p=5471#fn10>
3. "כמוד", עמותת הומואים דתיים אורתודוכסיים. אוחר בתאריך 2.8.13 מתוך אתר <http://www.kamoha.org.il/?p=12415>